

- рівень організації студентської наукової роботи;
- організація виховної роботи;
- діяльність студентських самоврядних і громадських організацій.

Ці і ще ціла низка інших чинників визначають рівень правничої школи і формують ті традиції, які дають можливість забезпечувати високий рівень як професійної підготовки, так і формування моральних цінностей, необхідних у подальшій професійній діяльності.

*Т. О. Коломоєць, д-р юрид. наук, проф.,
декан юридичного факультету,
Запорізький національний університет,
Заслужений юрист України*

ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Україні потрібен корпус фахівців-юристів, які б створили надійне нормативне підґрунтя її подальшого процвітання й забезпечували ефективне, дієве його функціонування.

Право не діє саме по собі, воно лише створює потенційні передумови того, як повинні поводитися люди, щоб їхні стосунки не виходили за межі правового поля.

Однак сфера суспільних відносин — явище досить складне, багатопланове, інтереси одного суб'єкта часто не збігаються з інтересами іншого. У більшості своїй ці взаємини виникають, змінюються, припиняються автономно, безболісно. І хоча це звичайні право стосунки, вони, так би мовити, індиферентні щодо норм права. І тільки в тих випадках, коли та чи інша сторона ухиляється від визначеної моделі поведінки, нейтральність права зникає. Саме тут і виникає нагальна потреба використання знань і досвіду фахівців-юристів — осіб, які точно й конкретно, а головне — згідно з положеннями чинного законодавства — можуть порекомендувати застосування норм права в їх оптимальному і правильному варіанті.

Цей фрагментарний екскурс дозволяє вести мову про постійну актуальність ролі юристів у житті кожної людини, юридичної

особі і держави в цілому й про стрімке зростання її на тих етапах розвитку, на яких нині перебуває наша держава.

Правнича професія набуває дедалі більшої ваги і значення. І в цьому контексті актуалізуються питання підготовки, зокрема, методики навчання майбутніх юристів, висвітленню яких приділяється дедалі більше уваги на різних рівнях як юристами-вченими, так і практиками.

Узагальнення вимог роботодавців дозволяє виділити кілька критеріїв, яким повинен відповідати сучасний фахівець-юрист. Насамперед, це: оптимальна професійна підготовка, практицизм і діловитість, продуктивна професійно-виробнича діяльність, психологічний фактор, професійна культура, високий морально-етичний рівень. Все це, у свою чергу, вимагає вдосконалення методики підготовки майбутніх юристів, узгодження її із потребами сьогодення.

Майбутні фахівці повинні опанувати значну кількість навчальних дисциплін, набути певних навичок практичної діяльності, оволодіти цілим комплексом прийомів, методів і форм, які використовуються в юриспруденції, виробити в собі конкретні рамки «інтелекту юриста» — майбутнього фахівця.

Досягти цього можна за допомогою використання у навчальному процесі так званих активних методів навчання. Тобто, поряд із традиційними лекціями, практичними, лабораторними заняттями, які й надалі посідатимуть належне місце в процесі підготовки юристів, доцільним було б використання також ділових ігор, «круглих столів», виїзних занять, практикування студентів у юридичній клініці, комп'ютерних симуляцій, тренінгів, ситуаційних вправ і завдань, індивідуальних, групових проектів і т. ін., що дозволило б акцентувати увагу на індивідуальних якостях студентів і показати вже в процесі навчання реалії їхньої майбутньої професії.

Використання у підготовці майбутніх юристів ділових ігор, як форми самостійної роботи студентів, повинно базуватися на взаємодії інтелектуальної допитливості студентів та їх бажанні задовольнити цю допитливість практично. Ділова гра надає теоретичному викладу практичний аспект, можливість задовольнити безпосередньо інтерес слухача.

При проведенні ділових ігор одночасно вирішується цілий комплекс завдань навчального процесу: ефективне засвоєння фундаментального теоретичного матеріалу, розвиток умінь та навичок майбутньої професійної діяльності, прийняття правильних рі-

шень у будь-яких процесуальних ситуаціях. Можна з певністю стверджувати, що участь студентів у ділових іграх — це їхня перша зустріч з майбутньою практичною роботою.

Досвід підготовки студентів-юристів у нашій державі свідчить про те, що використання ділових ігор у більшості вузів (факультетів) зводиться лише до проведення декількох показових процесів (наприклад, розгляду кримінальної, цивільної, адміністративної справи), що звичайно значно знижує коефіцієнт корисної дії цього методу. Саме тому необхідним є запровадження комплексного підходу практичного втілення ділових ігор у процес усього періоду навчання студентів у вищому навчальному закладі.

Вже на першому курсі при вивченні дисциплін «Історія держави і права України» та «Історія держави і права зарубіжних країн» можна проводити ділові ігри, використовуючи різноманітні пам'ятки права, моделюючи певні історичні справи

На старших курсах використання ділових ігор слід значно активізувати, особливо при вивченні процесуальних дисциплін — кримінального, цивільного, адміністративного, господарського процесів тощо. Використання таких методів навчання сприяє підвищенню рівня засвоєння матеріалу студентами.

Так, наприклад, на юридичному факультеті ЗНУ більш-менш масове використання ділових ігор практикується з 2000 року, і зріз залишкових знань студентів різних курсів показав, що рівень засвоєння матеріалу студентами за минулий навчальний рік з дисциплін, при вивченні яких активно використовувалися ділові ігри, значно вищий у порівнянні з дисциплінами, при вивченні яких використовувалися традиційні методи навчання.

Розмаїття навчальних дисциплін, різний рівень підготовки студентів дозволяє використовувати різні модифікації ділових ігор. Наприклад, ділову гру, яка моделює складну кримінально-процесуальну, цивільно-процесуальну або адміністративно-процесуальну ситуацію і потребує прийняття організаційних та процесуальних рішень в умовах дефіциту часу та інформації. В даному випадку має місце рольова взаємодія учасників ділової гри, яка має відбуватися згідно з вимогами чинного національного матеріального та процесуального законодавства.

Для проведення такого різновиду ділових ігор із студентами юридичних факультетів беруться матеріали судової або адміністративної практики особливо актуальних справ, при розгляді яких уповноважені державні органи (особи) допускають типові помилки. Необхідним є завчасне (як правило, на попередньому прак-

тичному занятті) ознайомлення студентів з умовами та правилами гри, розподіл функцій, розробка плану дій. Проведення ділових ігор такого типу буде ефективним при створенні на факультетах «залів судових засідань», спеціалізованих навчальних класів, оснащених відповідною матеріальною базою, достатньою кількістю методичної літератури. На початковому етапі до участі в ділових іграх доцільно залучати провідних фахівців-практиків (суддів, прокурорів, адвокатів тощо), що сприяло б одночасно обміну досвідом між студентами та практиками.

Для студентів 2—3 курсів, які вивчають кримінальне, цивільне, адміністративне, трудове, господарське права та ряд інших навчальних дисциплін, ефективним є проведення ділових ігор, учасникам яких необхідно оцінювати законність й обґрунтованість вирішення конкретних справ, правильність оформлення процесуальних документів. Студентам пропонуються справи, які вже були розглянуті уповноваженими державними органами (особами). Головною відмінністю цього різновиду ділових ігор є відсутність рольової взаємодії учасників й орієнтація, перш за все, на індивідуальну роботу студента з матеріалами конкретної справи, підсумком якої є письмовий висновок студента.

Такий різновид ділових ігор не потребує попереднього ознайомлення учасників з правилами, достатнім є створення банку справ при кожному спеціалізованому навчальному класі. Досягти цього можна через домовленість з правоохоронними органами та установами юстиції про надання копій архівних справ для підготовки майбутніх юристів. До формування банку справ доцільно було б залучити і самих студентів, що само по собі вже має розглядатися як самостійна робота.

Ефективним у процесі підготовки майбутніх юристів можна вважати і проведення виїзних занять до правоохоронних та інших державних органів, що дає змогу студентам ознайомитися з організаційною структурою та функціональними аспектами діяльності цих органів (бути присутнім при оформленні документів, при здійсненні процесуальних дій тощо). Одна справа — знайомство з теоретичним матеріалом про структуру певного органу (державної адміністрації, податкової інспекції, районного відділу внутрішніх справ тощо), особливості взаємодії його структурних підрозділів, специфіку діяльності (проведення судового засідання, прийому громадян, слідчої дії), і зовсім інша — безпосередньо спостерігати все це самому. Проведення виїзних занять дозволяє закріпити набуті під час лекційних та практичних занять теоре-

тичні знання, тримати наочне уявлення про буденну роботу державних органів, виявити практичні проблеми у їх діяльності й запозичити досвід їх вирішення. Особливо слід активізувати проведення виїзних занять при вивченні процесуальних дисциплін.

У контексті реформування національного законодавства, практики його застосування, розвитку правової науки з'являються проблеми, вирішення яких вимагає досить детального вивчення правового матеріалу, досвіду розв'язання схожих проблем в історичному минулому, в зарубіжних країнах. З цією метою під час навчання майбутніх юристів є доцільним проведення «круглих столів» із запрошенням на факультет провідних науковців, практиків, що дає змогу студентам одночасно отримувати цілий комплекс різноманітної інформації (наукового характеру, аналіз судової, адміністративної практики тощо), виділити пріоритети вирішення важливих питань, налагодити контакти з працівниками певних державних органів. Специфіка організації і проведення «круглих столів» зумовлює можливість, хоч і не повсякденну, їх використання у навчальному процесі на юридичних факультетах, як правило, при вивченні найактуальніших, комплексних тем.

І, нарешті, найскладнішою проблемою на сьогодні залишається «технологія» безпосередніх контактів студентів-правників із громадянами з питань вирішення конкретних життєвих ситуацій.

Ідеальним варіантом практичного застосування законодавства студентами могло б стати їхнє постійне практикування в юридичних клініках, що, як відомо, вже досить успішно функціонують при багатьох юридичних факультетах. У клініці студенти після занять за допомогою викладачів вирішують конкретні життєві ситуації, надають безкоштовні юридичні консультації малозабезпеченим верствам населення, готують процесуальні документи, представляють інтереси у державних органах. Практикування в юридичних клініках має постійний характер (на відміну від практик, проходження яких передбачено терміном один-два місяці), сприяє стабілізації засвоєння студентами знань, набуття ними практичних навичок роботи й контактування з громадянами.

Отже, підготовка майбутніх юристів повинна ґрунтуватися на органічному поєднанні теоретичного навчання й практичної роботи студентів. Важливою є оптимізація теоретичного курсу з обсягом практики, безперечно, на користь останньої, із обов'язковим використанням активних методів навчання, що сприятиме кращій підготовленості й конкурентоспроможності випускників юридичних факультетів (вузів).